

Bireysel Erginlenme Sürecinin Aktarımında Yusuf İmgesinin Mevlâna'nın Mesnevisindeki Görüntü Seviyeleri

Image Levels of the Image of Prophet Joseph in Rumi's Masnawi in the Expression of the Individual Maturation and Development Process

Received: Feb. 20, 2025

Ahmet İÇLİ¹

Accepted: March 04, 2025

Email: ahmet.ikli@batman.edu.tr

Orcid No. <https://orcid.org/0000-0002-7478-7518>

DOI No. <https://doi.org/10.32955/neujsm12025121018>

Abstract

Poetry language: It is the ability, field, and communication tool with a unique expression consisting of images, symbols, icons, and metaphors that arise in expressing feelings, thoughts, and dreams. Using images, symbols, and metaphors in expression plays an essential role in conveying feelings, thoughts, and dreams. Essentially, the ability of imagination and the use of images means understanding, giving meaning, and naming the world in the context of communication, recognition, identification, and promotion. It undertakes many functions and tasks, such as expressing opinions and thoughts for the world and the environment and directing production, truth, and education. Words, the material of expression and communication, can include any object, event, phenomenon, person, and place in our world. However, it should be known that the use of each image is directly proportional to the mind, thinking, and imagination of the person expressing it. Rumi puts forward views on the maturation process of the individual; He is a thinker who tells the adventure of self-searching and finding the individual in search of truth with examples of stories and poems. Rumi resorted to metaphorical expression, the use of images, and symbolic and symbolic expression to explain the individual's maturation processes. For this purpose, he used some events, facts, people, and places as images and metaphors. One of these images and metaphors is undoubtedly Joseph and the person, object, event, and facts that fall within the scope of Joseph's concept. Our study is within the framework of determining the image levels of Joseph's image based on some of Rumi's works and determining with which analogy and concretization the Yusuf image takes place in the individual's maturation journey.

Keywords: Rumi, Joseph, image, initiation, individual development

Özet

Şiir dili; duygu, düşünce ve hayallerin ifade edilmesinde ortaya çıkan imge, sembol, simge, metaforlarla oluşan özel bir ifade ile iletişim yetisi, alanı ve aracıdır. Şiir dilinde kullanılan her bir kelime, birer sembol hüviyetine dönüşebilmektedir. İfadede imge/simge ve metafor kullanımı duygu, düşünce ve hayallerin aktarımında önemli görevler üstlenmektedir. Esasında imgeleme yetisi ve imge kullanımı, iletişim bağlamında dünyayı anlama, anlamlandırma, adlandırma; tanıma, tanımlama ve tanıtmaya; dünya ve çevre için görüş ve düşünce belirtme, hatta üretime, hakikate ve eğitime yönlendirme gibi birçok işlev ve görev üstlenir. İmge oluşumunda dildeki her (ses/harf, hece ve) kelime, görev alabilir. İfade ve iletişimin malzemesi olan kelimeler, yaşadığımız dünyada bulunan herhangi bir nesne, olay, olgu, kişi ve mekanlardan oluşabilmektedir. Ancak bilinmelidir ki her bir imge kullanımı, aktaran bireyin akıl, düşünme ve hayal gücü ile doğru orantılıdır. Mevlâna, bireyin olgunlaşma sürecine dair görüşler ileri süren; hakikat arayışındaki bireyin kendini arama ve bulma serüvenini hikaye ve şiir örnekleriyle aktaran bir düşün adamıdır. Mevlâna, bireyin erginleşme süreçlerini anlatabilmek için metaforik anlatıma ve imge kullanımına, simgesel ve sembolik anlatım yoluna başvurmuştur. Bunun için kimi olay, olgu, kişi ve mekanları birer imge ve metafor olarak kullanmıştır. Bu imge ve metaforlardan biri hiç kuşkusuz Yusuf ve Yusuf kavram alanına giren kişi, nesne olay ve olgulardır. Çalışmamız, Mevlâna'nın mesnevisinden hareketle Yusuf imgesinin görüntü

¹ Prof. Dr., Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batman-Türkiye

seviyelerini tespit etmek ve bireyin erginlenme yolculuğunda Yusuf imgesinin hangi benzetme ve somutlamayla görüldüğünü belirleme çerçevesindedir.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Yusuf, İmge, Erginlenme, Bireysel gelişim

Giriş

Mevlâna, hakikat arayışındaki bireyin kendini bulma ve bireyin erginleşme/erginlenme serüvenini/sürecini anlatabilmek için metaforik anlatıma, imge kullanımına, simgesel ve sembolik anlatım yoluna başvurmuştur. Bunun için kimi olay, olgu, kişi ve mekanları birer imge ve metafor olarak kullanmıştır. Bu imge ve metaforlardan biri Yusuf ve Yusuf kavram alanına giren kişi, nesne olay ve olgulardır.

Mevlâna'nın kimi mesel tarzındaki hikâyeleri, metaforik söylem olarak başka bir gerçekliğin gösterenidir. Mesnevi'de hakikat arayışındaki bireyin, kendini arama ve bulma (kendini bilme) serüvenini görmek mümkündür. Her ne kadar farklı hikâyeler ve şiir örnekleri bulunsa da bunların her birinin, kişinin yaşamlarının farklı süreç ve gelişimlerini yansıttığı görülür. Mevlâna Yusuf ve onun hayatındaki bazı kesitleri anlatır. Ancak onun asıl amacı Yusuf'u anlatmak/hatırlatmak olmayıp bu kesitlerle örneklem oluşturmaktır. Böylece asıl anlatmak istediği, vermek istediği mesajı (göndergeyi) görünür kılmak ve/veya pekiştirmek için Yusuf ve onun kavram alanından bir nesne, kişi ya da olay aktarır. Bu husus, dilin edebiyat ile kazandığı yeni görevi ve işlevidir. (Golkarian, 2024)

Dilde var olan nesne, kişi/simge/olay/olgu ile somut/soyut öğelerin her biri, başka bir durumu aktarmak için kullanılabilir. Bu husus, imge ve imajı gündeme getirir. Her bir imge kendi içinde aktarılmak istenen göndergeye/mesaja bir simge özelliği gösterir. Kimi zaman, soyut bir hususun görünür kılınması için somutlayıcı bir imge kullanılır. Böylece, simge ve sembol unsuru ortaya çıkar. Anlatılmak istenen husus ya da göndergenin bir olay ile görünür hale gelmesi ve başka bir hikâye ile sunulması metaforik söylemi gündeme getirir.

İmaj oluşturma, sembolik dilin ve benzetme bağlamında somutlamanın yapıldığı özel bir kullanım alanıdır. Her imaj kendinde bir benzetme, simgesel ve sembolik gönderme, somutlama ve mecazi söylem barındırır. Kimi zaman bir olayın, olgunun veya herhangi bir nesnenin tanımlanması için bir yönüyle ilişki ağı kurulan başka bir nesneden veya olaydan destek alınması imajın oluşum aşamalarından biridir. Şairler, birçok olayı/nesneyi/sembolü/ metaforu, kısacası birçok dil birimini ve göstergeleri, anlatmak istedikleri temalar ifade etmek, belirtmek, oluşturmak için kullanır. Bununla birlikte, kimi zaman arifler, “ilahi hakikatleri büsbütün düz ifadelerle anlatmanın sakıncalarını da dile getirmişler ve bu hakikatleri birtakım remizlerle anlatmak gerektiğini belirtmişlerdir” (Yıldırım, 2025)

Bu çalışma, Mevlâna'nın Mesnevisinde, Yusuf imgesinin ve Yusuf metaforunun, bireylerin olgunlaşma süreçlerinde ve içsel dönüşümünde ne tür işlevlere ve durumlara simge değer olarak kullanıldıklarının tespiti ve değerlendirilmesi eksenindedir. Yusuf ve kavram alanındaki kişi nesne ve mekânların, insanın manevi tekâmülü ve olgunlaşması bağlamında şiirlerde hangi anlam örüntüleriyle sunulduğu belirlenmeye çalışılmıştır. İncelememizde alıntılıdığımız örnekler buldukları kitabın cilt ve beyit numaralarına atıf yapılarak sunulmuştur. İncelememiz, Mesnevide² anlatımların bir kısmı üzerindeki değerlendirmelerden oluşmaktadır. Mevlâna'nın eserlerinde Yusuf konusu, başka çalışmalara da konu olmuştur. Bunlar arasında Hicabi Kırılgaç'ın (2014) “Divan-ı Kebir'de Yusuf İmgesi” adlı konferans bildirisi ile Annemarie Schimmel'in (2007) “Yusuf in Mawlana Rumi's Poetry” başlıklı çalışmasıdır. Çalışmamız, Mevlâna'nın mesnevisinden hareketle Yusuf imgesinin görüntü seviyelerini tespit etmek ve bireyin erginlenme/erginleşme yolculuğunda Yusuf imgesinin hangi mecaz, istiare, kinaye benzetme ve delalet ile yer aldığını belirleme çerçevesindedir. Bir diğer deyişle makalemiz, belagatin beyan/ifade imkânlarını kullanarak Yusuf imgesinin, Mevlâna'nın düşüncesini teyit için kullanım şeklini tespit çerçevesindedir.

² Mesnevi için şu eserlerden yararlanılmıştır: Mevlânâ Celaleddin Rumî, *Mesnevi-i Şerif*, C.1-6 (Çev. Veled Çelebi İzbudak).

Yusuf İmgesi

Yusuf, her ne kadar tarihsel bir kişilik ise de imgesel olarak her bir s/ımge değeriyle benzetildiği öge vesilesiyle, farklı geniş ve yeni anlam dünyasının ana kalıp ögesi olarak düşünülebilir. Yusuf ve kavram alanındaki tüm imgeler, benzetme öğeleriyle birlikte her bir kullanımda yeni anlam örüntülerinin simge değeri olabilmektedir. “Şiir dilindeki anlam sapsmaları, imge oluşumuna katkı sağlayan önemli hususlardandır. Anlamsal sapsmalar başta olmak üzere, kullanım alanı bulan kelimelerin kendine has bir geçmişi, seyri, arka planı, kültürel çevresi ve altyapısı vardır. Bu altyapı ve gelişim süreci kelimelerin anlam kavram (dil) ve sözlüksel alanlarının oluşumuna katkı sunar (İçli, 2023). Yusuf imgesi, Yusuf’un hayatındaki diğer öğelerin bilinmesi ile alakalıdır, ki en öncül kavramlarla-nesnelere başlar. Bunları kısaca *rüya, kurt, kuyu, zindan, gömlek* olarak belirlemek mümkündür. Her bir şairin model bir imge olarak bahse konu kavramları kullanmasıyla Yusuf kavram alanı genişler ve farklı anlam katmanlarıyla büyür. Yusuf’u satın alan tüccar ile Yusuf’un yanında yaşamaya başladığı Züleyha bu kategorideki simge değerlerden biridir. Aynı şekilde Yusuf’un babası Yakup, hüznün evi inşa etmenin, sabrın, gözlerini kaybetmenin, gözlerine tekrar kavuşmanın simge değeri olarak düşünülebilir. Görüldüğü üzere, Yusuf kavram alanına giren birçok imgeden bahsedilebilir. Bu bağlamda bir Yusuf imgeleminin oluştuğu söylenebilir.³ İmgelerin tümü, merkezdeki Yusuf imgesi olmadan kendi başına temsil değerini tam olarak yerine getiremez. Örneğin; Yakup imgesi, hüznün ve ıstırap, kayıp gözler ve kavuşma imgelerinin bir yansıtıcısıdır. Ancak tüm bu imgelerin öznesi Yusuf’tur. Çünkü tüm imgeler, Yusuf kavram alanının bilinmesiyle anlam kazanır.

Mevlâna’da Yusuf İmgesi

Mevlâna, Yusuf kavram alanında olan imgelerin her birini hakikat arayışında olan yolcuların özelliklerini ve davranışlarını vermek için birer örnek, timsal ve simge değer olarak kullanır. Bu da Yusuf hikâyesinin onda oluşturduğu imgelemin/zihniyetin/algının yansımaları olarak okunur. Divanında, kimi zaman mürşidi olarak bildiği ve tanıttığı Şems’in göstereni olan simge değerlerden her biri, esasında hakikat yolcuların özelliğini vermek için de düşünülebilir. Nihayetinde Şems, Mevlâna’ya göre, süreci başarıyla tamamlamış ve başkalarına bu bağlamda rehberlik yapan bir şahıstır. Aynı husus, Mevlâna’nın kendi şahsı için de geçerlidir. O, kendini kimi zaman Yusuf olarak tanıtırken hem Şems gibi mürşit bir hem de bu yola yeni girmiş ve nefsiyle mücadele eden bir mürit bir bireydir. Her durumda, Yusuf kavram alanındaki her bir öge, olgunlaştırıcı bir görev üstlenen bir simge değerdir.

Mevlâna’nın Yusuf imgeleminde, kavram alanındaki her bir öge işlevsel olarak değişkenlik arz eder. Yakup ve Züleyha için aşk ve sevgi olan Yusuf, Yakup için özlem, bekleyiş ve hasretin gösterenidir. Züleyha için hayret, şaşkınlık ve erdem; ulaşmanın ve kavuşmanın gösterenidir. Kardeşlerinin gözünde Yusuf bir kurttur. Yusuf’un yaşam alanındaki kavramlardan biri olan kuyu, kimi zaman olumlu husus iken kimi zaman da içinden çıkılması gereken bir öge olarak karşımıza çıkar. “Mevlâna’nın Yusuf temasının kullanımı, tıpkı çoğu sembol ve metaforları kullanımı gibi kesinlikle değişkendir” (Schimmel, 2007).

Hakikatin Görüntüsü Yusuf

Mevlâna, Yusuf imgesini, hakikatin bir simge değeri olarak sunar. Ona göre Yusuf, hakikati anlatmak için bir semboldür. Olayların iç yüzünü ve hakikatini bilmek, hakikatten nasiplenmek önemlidir. Aksi halde hakikat insanlar için bir karşı unsur yani düşman olarak telakki edilebilir. Bireyler; işin gerçek yüzünü anladıkları hakikatle dost olur, onu anar, onu özlerler. Nasıl ki Yakup, ilahi hakikati Yusuf ile görmüş, ancak Yusuf’un kardeşleri bunun farkına varamamışsa, kimi âlimler de hakikatten, irfandan uzak sadece bilgi yüklenmiş ve birer hâfiz olmuşlardır. Bu kullanımda, Yusuf’un hakikatiyle ilimde hakikat olgusu üzerinde durulmuştur. Kardeşlerinin Yusuf’tan kurtulmaları metaforuyla Mevlâna’nın kimi âlim geçinenlerin, hakikati yok etmek için onunla mücadele ettiklerini ima ettiği görülmektedir.

³ İmgelem; imgeler deposu ve imgeler müzesi hatta imge evreni (Aktulum, 2021, s. 174-176) olarak tanımlanır. İmgelemin mahiyeti konusunda, Aktulum’un ilgili eserine bakılabilir.

“Tanrı kadehini Yusuf’un yüzünden içmek, Tanrı kokusunu Yusuf’un kokusundan duymak, Yakup aleyhisselâm’a mahsustur. Yusuf’un kardeşleri de bunlardan mahrumdur başkaları da “Yakup’un, Yusuf’un yüzünde gördüğü nur, ancak Yakup’a mahsustu. Kardeşleri bunu nereden görecekler? Bu, sevgiliye olan sevdası yüzünden kendini kuyulara atar. Öbürü kininden sevgiliye kuyu kazar! Sofra, onun önünde ekmeksizdir, bomboştur... Fakat Yakup’un önünde nimetlerle dopdoludur, iştahını açar. ... Yakup, Yusuf’a acıkmıştı, ekmek kokusu ona ta uzaklardan gelmekteydi. Hâlbuki Yusuf’un gömleğini alıp koşa koşa Yakup’a getiren o gömleğin kokusunu duymadı bile! Aradaki mesafe yüzlerce fersahken Yakup, Yakup olduğundan Yusuf’un gömleğinin kokusunu duyuyordu. Nice âlimler vardır ki hakikî ilimden hakiki irfandan nasipleri yoktur. Bu çeşit âlim, ilim hafızıdır, ilim sevgilisi değil. Onun sözlerini duyan kişi, alelâde bir adam olsa bile o sözleri anlar, hakikat korkusunu alır”. (M,3/3030-3039)

Hakikat Yolundaki Aslan: Kıskançlık Zinciri ve Aslan Krallığı

Mesnevi’deki bir meselde, Yusuf’un eski dostlarından birisinin onunla konuşması aktarılır. Bu kişi, Yusuf’a kardeşlerinden gördüğü eziyetleri ve kardeşlerinin hasediyle Yusuf’un kuyudaki macerasını sorar:

“Uzak yerlerden bir merhametli dost, Yusuf Sıddık’a konuk oldu. Çocukluktan beri birbirlerini tanırlardı. Eskiden beri âşinalık yastığına yaslanmışlardı. Konukla, Yusuf’a kardeşlerinin yaptığı cefayı, onların hasetlerini konuştular. Yusuf “o haset ve cefa, zincirdi; biz de aslandık. Aslanın zincire vurulması ayıp değildir. Bizim Tanrı’nın kaza ve kaderinden şikâyetimiz yok. Aslan, boynunda zincir bulunmakla beraber bütün zincir yapanlara beydir” dedi. (M,1/3156-3160)

Kardeşlerinin Yusuf’a layık gördükleri Mevlâna’nın imaj dünyasındaki karşılığı, aslan ve zincir simgeleriyle görünür haldeir. Bahse konu kıskançlık ve eziyet, zincir gibidir. Yusuf ise aslandı. Aslana, zincirin takılması aslanlığından bir şey götürmez. Hatta onun beyliğine katkıda bulunur.

Hakikat Yolcusu ve Kıskançlık: Kurt İmgesi

Yusuf’un kardeşleri hasetten dolayı, Yusuf’u kurt gibi görmekte dirler. Bu bakış açısı, haset denilen hastalıktır. Söylemlerde Yusuf’un, kardeşlerince kurt gibi görünmesi metaforunu kullanılır:

“Kardeşleri Yusuf’a haset ediyorlar kızıyorlardı... Bu yüzden onu kurt şeklinde gördüler. (M.1/3257)

Mevlâna, söylemlerinin birçoğunda kıskançlık ve haset olgularını eleştirir. Olgun bir bireyin bu özelliklerden sıyrılması gerektiğini vurgular. Kıskançlık kavramını açıklarken, mecazını ve kurgusal hikâyesini Yusuf ve kavram alanı üzerinde kurar. O, haset eden kişileri, Yusuf’un kardeşlerine benzetir. Bu davranış sahiplerinin Yusuf’un kıskanç kardeşleri gibi olduğu ve bunlardan uzak durulması gerektiği belirtilir:

“Susuz ve aciz kişiyi ağlayışı manevidir, doğrudur. Soğuk, soğuk ağlayışsa, o azgının yalanından ibarettir. Yusuf’un kardeşlerinin ağlamaları hileden ibarettir. Çünkü içleri hasetle, illetle doludur.” (M,5/475-476)

Kuyudaki Ayın Göklere Serüveni

Kuyu imgeleminin anlam alanında Yusuf, önemli bir yere sahiptir. O, kardeşleri tarafından kuyuya atılmış ve orada belirli bir süre kalmıştır. Kuyudan çıkınca köle muamelesi görmüş, Mısır’a götürülmüştür. Hem kölelik hem de zindan deneyimi sonrası Mısır’da devlet yönetiminin vazgeçilmez kişisi olmuştur. Yusuf imgesi birçok medeniyette olduğu gibi İslam kültür ve medeniyet sahasında bu özellikleriyle çokça işlenmiştir. (Golkarian, 2018) Mesnevide, kimi zaman Yusuf’un su ile benzeşimini sağlanmıştır. Yine onun güzelliği ile Mısır’a aziz oluşundan hareketle diğer insanların da kuyu deneyimi ve oradan halat/kova vesilesiyle dışarı çıkması arasında bir benzetme yönü oluşturmuştur. Yusuf’un yaşadığı hayat, kendi şahsında bir içsel değişim ve dönüşüm sürecidir. Diğer

bireyler şahsında Yusuf imgesi, metaforik bir anlatımla bireylerin kendilerini bulma ve insanlığa yararlı oluşuna simge değer özelliğine bürünmüştür. (İçli, 2024)

Dostu Yusuf'a "Zindanda ve kuyuda ne haldeydin?" dedi. Yusuf cevap verdi: "Ay, bedir halinden çıkar ve eski ay haline gelir ya... işte öyle. "Eski ay görünmez, sonra hilâl olur da iki büklüm bir halde görünür. Fakat sonunda yine gökte bedir haline gelmez mi? İnci tanesini havanda döverler ama kadri yine yücedir, ya ilâç olarak göze çekilir, yahut macun haline getirilir, kalp ferahlığı için yenir. Buğdayı toprak altına attılar ama sonradan topraktan başaklar çıktı. Ondan sonra değirmende öğüttüler, değeri arttı, cana can katan gıda oldu. Sonra ekmeği bir kere daha dış altında ezdiler; akıllı kişiye akıl ve idrâk oldu. Daha sonra da o can, aşkta mahvoldu da Hak yolunda ekildikten sonra mahsûl verdi, ekincileri hayrete düşürdü. Bu sözün sonu gelmez. Sen, o iyi adamın Yusuf'a ne dediğini anlatmaya başla". (M,1,3161-3170)

Yusuf'un kuyudaki durumu, aşk yolculuğuna simge değer olarak sunulmuştur. Mevlâna, bu simge değerleri açıklarken başka imgelere de yer verir. Ona göre kuyunun dibinde olmak, buğday tohumunun toprağın altına girmesi gibidir. Ekmeğin oluşum serüveni, Yusuf'un kuyudaki serüveni ile özdeş bir şekilde aktarılır, böylece bireysel olgunlaşmada bireylerin de bu süreci yaşamasının zarar ve kaygı verici olmadığına simge değer olarak sunulur. "İnsanın yükselmesinin bir kuyu macerasını yaşaması gibi metaforik anlatımından bahsedilebilir. Nihayetinde başta masallar olmak üzere, edebî metinlerde (mesnevilerde, mitolojik anlatılarda vb.) kuyu deneyimi, aşılması gereken bir merhale ve aşama olarak bireyin kahramanlık ve kendilik yolculuğunun bir uğrak alanı olarak değerlendirilmiştir. Bu ve benzeri anlam örüntülerinde ve imgelemlerde erginleşme mekânı olarak kuyunun eğiticilik rolüne büründüğü söylenebilir" (İçli, 2024).

Aşkın Sefer Hali: Yol ve Yolculuk Metaforu Bağlamında Yusuf İmgesi

Sefer, yol ve yolculuk metaforu, erginlenme yolcusu bireylerin olgunlaşma merhalesini anlatmak için birçok şairde olduğu gibi Mevlâna'da da görülür. O kâmil bireylerin, olgunlaşma sürecinin bir yolculukla başladığına değinir. Bu bağlamda meseller aktarır. Mesellerin içine olayın daha görünür olması için kimi simge değer özelliği barındıran imgeler koyar. Bunlardan biri de Yusuf imgesidir. Yolculara şu hatırlatılır: Yusuf gibi yola çıkın, Yusuf, yoklukla başlayan bu sürecin ilk merhalesinden sonuna kadar birçok şey elde etmiştir. Sonunda da Mısır'a sultan olmuştur. Mevlâna Yusuf imgesinin simge değerini açıklarken, başka simge değerleri de özdeşim içinde sunar. Nasıl ki ay, dolunay gibi yolculuk etmektedir, bireyler de olgunlaşmak için yola çıkmalıdır. Ayrıca satrançtaki piyonun vezir olması metaforu, Yusuf imgesinin görünür olması için örnek olarak getirilir. Tüm bu örnekler, bireyin kendini geliştirme, bulma ve tamamlaması için birer simge değer olarak düşünülür:

"Şehirli ve çoluğu çocuğu, hazırlıklarını tamamladılar, eşyalarını katırlara yükleyip köye doğru yollandılar. Hayvanlarını neşeli neşeli sürmekte, "Sefer edin de ganimet bulun" demekteydiler. Ay, sefer ede ede Keyhusrev olur. Dolunay hâline gelir. Sefer etmeksizin nasıl padişah kesilir ki? Beydak, seferle satrancın en üst hanesi olan ferzin hanesine gelir, ferzin olur. Yusuf, seferden faydalanır, yüzlerce muradına erişir"(M,3/532-536)

Hakikat Yolcusunun Köleliği

Bireyin dünya kuyusundan çıkması, belki de insanın beden kuyusundan çıkıp hakikate sarılması, Yusuf'un kuyuda bulunması ve ipe sarılması imajı ile verilmiştir. Esasında Mevlâna bu söyleminde, bireyin başkaları gözünde "köle" olarak anılmasına neden olunabileceğinin işaretini verir. Ancak önemli olan başkalarının gözünde köle olmaktan öte, yücelmek ve hakikate doğru yürümek için bir süreci tamamlamaktır. Kişi öncelikle beden âleminde sınırlıdır. Bu süreçte kişinin elinde maddi olarak hiçbir şeyin olmaması da çok doğaldır. Hakikatın kölesi olmak da en büyük erdem olarak vurgulanmıştır:

"Bu sürmeyi çek de şu âlemin daracık bir kuyu olduğunu gör; Yusufcasına ipe el at! Kuyudan çıkıp dama yücelince görenler, müjde, işte bize bir köle desinler!" (M,4/ 673-674)

Hakikat Yolcusunun Esareti

Yusuf, çektiği zahmetler ve zorluklar; ailesinden ayrılması, kardeşleri tarafından zulme uğraması, kuyu ve zindan macerası gibi hususlar noktasında Mevlâna tarafından olgun birey olmak isteyenlere simge değer olarak mesellerde ve şiirlerde yer bulur. Şiirlerinde sembol dili ve sembolik ifadelerde yoğun olarak görülen imgelere bakıldığında olgun bireyin öncelikle dünya ve beden zindanında olduğu görülür. Yine dünyanın kurtuluşunun, dünyadaki kötülüklerin sonlanmasının Yusuf'un gördüğü rüya ve Mısır'a yönetici olması hususlarıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Mevlâna, hakikat yolcusu, erdemli ve olgun bireyin dünya ve insanlık için önemini açıklar. Olgun birey, bir kurtarıcıdır, tüm insanlığa fayda sağlayacaktır. O, insanlığın gelişimi için örnek ve beklenen bir kahramandır. Bu süreçte, olgunlaşma yolunun yolcularının zindan, kuyu tecrübelerini yaşayabileceği, kadın ve Züleyha bağlamında nefsinin zulmüne uğrayabileceği de karşılaşılabilecek tehlikeler arasındadır:

“Ey Mısır azizi, ey ahdinde duran zat, mazlum Yusuf, senin zindanıdadır. Onu kurtarmak için çabucak bir rüya görüver... Ey aziz, gönül Mısırında kılık başlıyor. ... Padişahım, senin hapsinde bir Yusuf'um ben. Lütfet, beni kadınlardan kurtar... Ya bu düşkün Yusuf'un ağlayıp inlemesini duy yahut o âşık Yakup'a merhamet et. Kardeşlerimden mi feryat edeyim, kadınlardan mı?” (M,6/2790-2804).

Aşk Yolcusu Gönül'e Kurulan Tuzaklar: Kuyu

Mevlâna Yusuf'u, “hak arayan gönül” olarak tasvir eder. Birey, gönül/kalp olarak, hakikatin/gerçeğin peşindedir. Kişi girdiği kuyuların olgunlaşma için birer merhale olduğunu kavrar:

“Onlar mazlûmlar için kuyu kazdılar ama kazdıkları kuyuya kendileri düştüler, ah etmeye başladılar. Yusuf'ların derilerini yüzdüler, fakat kendi yaptıklarını birer birer buldular. O Yusuf kimdir? Senin Hak arayan gönlün. O gönül, bir esir gibi senin yurdunda bağlıdır” (M,3/396-398).

Yolcunun Yol Arkadaşı ve Kılavuzu

Yusuf, aşk yolcusudur. Bu yolda kılavuzun iyi belirlenmesi gerekir. Kurt karakterli kişilerin yanında bulunmamalı, hatta onlardan uzak durulmalıdır. Kurt karakterli olmak, dünyanın lezzetli görünen gıdaları, dünyanın tatlılığı ve gözle görünen güzelliğidir. Bütün bunlar, hile ve aldatmacadır. Ancak kurt karakterli olanlar, yeme içme; yağlı ve ballı şeylerin peşinde koşar.

“Fakat ne kılavuzdur o, ne de yol bilir. Yusuf, o kurt huylunun yanına az var! İhtiyat ona derler ki seni bu dünyanın yağlı, ballı şeyleri, bu âlemin tuzakları, hileleri aldatmasın” (M,3/218-219).

Hakikatin Define Hali Yusuf

Hakikat yolcusunu âşık olarak tanımlayan Mevlâna, bu yolculukta bir rehber/kılavuz/ işaret/izi takip etmeyi ve ondan yararlanmanın önemini vurgular. Kişi için define amaç ise, definenin bulunduğu mekânı düşünmeye gerek yoktur. Define mekânı bir iz ve işaretidir. Bundan dolayı o mekâna yolculuk yapmak gerekir. Mekâna ulaştıktan sonra defineye ulaşılabilir. Mevlâna, defineyi hakikat olarak sembolik düzlemde ele alır. Defineye götüren mekân/ev, kılavuz takip edilmelidir. Definenin evi, hakikatin rehberi düzlemindeki benzetme sunulurken, Yusuf imgesinden yararlanan Mevlâna, Yusuf'un Mısır'da yürürken insanların onu seyretmeleri, onun gideceği yerleri hayal etmeleri imgeleminde, âşık olanların Yusuf'u izlemeleri ve Yusuf'un hakikatine ermeleri ekseninde açıklayıcı ifadeler kullanır:

“Define, artık bu yıkık yurdu; ev mi, dam mı, düşünmeye vakit bırakır mı? Yusuf sokaktan geçerken yüzünün nuru her evin kafesinden içeri vururdu. Evdekiler, Yusuf bir yere gidiyor yine derlerdi. Köşede bucakta oturanlarda duvarda bir nur gördüler mi Yusuf'un geçtiğini anlardı. O tarafa penceresi bulunan ev, Yusuf'un geçişinden ululanır, şeref bulurdu. Hadi Yusuf'un geçeceği tarafa bir pencere aç da oraya otur, seyrine bak!” (M,6/3090-3103).

Koku-Mürşit Ve Uyarıcı: Yusuf'un Gömleği

Koku, Mesnevi'de kimi zaman hakikatin göstereni, hakikate işaret eden, ondan bir haber getiren unsurdur. Bu kokunun/hakikatin gösterenini aktarmak için bir dizi mesel aktarılır. Örnek olarak getirdiği her bir meselde ve imgede Mevlâna, hakikate götüren koku unsurunu aktarır: Bir bahçe, kişiye götürülemez. Ancak o bahçeden bir dal veya bitki götürülebilir. Bu bitki; koku ile var olur, bahçeye işaret eder. Kimi zaman da rüzgarın getirdiği koku, gelen noktada bir bağ ve bahçe olduğunu gösterir. Kimi mesellerde, Yusuf ve gömleği simge değer olarak kullanılır.

“Şehre bahçeden bir dal getirirler. Fakat bağı bostanı oraya nasıl götürsünler? ...Yakup Peygamberin oğlu Yusuf, bu koku hakkında ‘Gömleğimi alın, götürüp babamın yüzüne koyun’ dedi”. (M,2/3230-3235)

Hakikat yolcusu Ve Koku: Mürşit

Koku, Mevlâna'da kimi zaman mürşit/rehber/kılavuz vasfıyla aktarılmış, metaforik anlatımda Yusuf imgesi ile ilişkilendirilmiştir. Kişi, hakikatin kendisinin görünür olmadığı zaman, hakikatin kendisinden bir kılavuzu/kokuyu takip etmelidir. Ondan gelenlere göre adım atmalıdır. Kokunun hastalıkları tedavi etmesi inancının yer bulduğu aşağıdaki ifadelerde, Yakup'un gözlerine sürdüğü gömlek; kokusu da bireyin gözlerinin açılması göndergesi ile verilmiştir:

“... Koku sana kılavuz ve rehberdir... Yakub'un gözü, bir kokudan açıldı... Yusuf'un kokusu ise göze nur verir. Yusuf değilsen bile Yakup ol; onun gibi matlûbuna erişmek için ağla!” (M,1,1900-1910)

Hile ve Aldatıcılık Oyunlarına Götürülen Yusuf

Mevlâna, hakikat arayışındaki yolcunun kimi zaman kendisine gelen haberlere aldanabileceği ve bu konuda dikkatli olunması gerektiğini aktarmak için de Yusuf imgesinden yararlanır. Haber ve bilgi kaynakları kimi zaman, aşk yolcusunun aklını bulandırır. Onu gerçeklikten uzaklaştırır. Nasıl ki Yakup'un çocukları Yusuf'u “oyun oynama” bahanesiyle ondan almışsa, bu dünya ve içindekiler de “oyun” mesabesinde.

“Köylünün haber üstüne haber salması, nihayet şehirlinin duru suyunu bulandırdı. Bir taraftan da çocukları neşeyle “ Baba, gezer oynarız, ne olur?” demeye başladılar. Yusuf gibi. Onu da “Gezer oynarız” sözü tuhaf bir takdir neticesi babasının gölgesinden ayırdı. O oyun değil, canlı oynayış... Hile, düzen, hainlik. Seni dostundan ayıran sözü dinleme. O sözde ziyan vardır, ziyan!” (M, 3/415-420)

Kurtlaşmış Yürekler: Yusuf'un Kardeşleri

Mevlâna, hakikatin varlığı ve onu görmek olgusunu açıklamak için Yusuf imgesini kullanır. Nasıl ki Yusuf'un kardeşleri ondaki hakikati görememişse, insanlar da çok yakınlarında olan gerçekleri görmezden gelebilirler. Hatta bunları ret ve inkar politikası bile geliştirebilirler.

Sen köşkten çıkmış, kuyuya girmişsin. Bu geniş âlemlerin ne günahı var. “Kurt huylarıyla huylanmış olan ruh, Yusuf'un yüzünü nasıl görebilir, söyle!” (M,3/2830-2831)

Aşkla Bakış: Kadeh Ve Yusuf'un Sureti

Hakikatin bir testi olduğunun aktarıldığı bölümde Mevlâna, bireylerin kendi yaşamlarını nasıl değerlendirdikleri ve/veya değerlendirmeleri gerektiği konusunda fikirler beyan eder. Ona göre herkes için aynı olan bir araç; kullanım niyetine göre değişkenlik arz edebilir. Olgun birey, elindeki imkânları doğru şey için harcaysa kazançlı çıkar. Ancak başkalarını doğru yola götüren bir unsurun, birilerinde olumsuz bir sonuç doğurması, bahse konu unsurun problemi değildir. Ona verilen mana ve kullanan kişinin özelliği ve davranışı ya da kullanım tercihleri önemli bir rol oynar. Mevlâna bu türden açıklamaları, Yusuf imgesi ile açıklamaya çalışır. Nasıl ki Yusuf, kardeşlerinin nazarında farklı hatta kurt gibi görünüyor; babasının gözünde farklı hatta Züleyha'nın gözünde daha değişik bir özellik

bulunuyorsa, bu Yusuf'un suçu değildir. Yusuf hakikatin temsili olarak değişmez özelliğindedir. Ancak bakış açısına göre Yusuf'un farklı algılanması mümkündür. Mevlâna bu konuyu şöyle açıklar:

“Yusuf'un sureti, güzel bir kadehti. Babası o kadehten yüzlerce neşe şarabı içerdi. Fakat kardeşleri, ondan zehirli bir su içtiler de bu yüzden öfkeleri, kinleri arttı. Sonra yine Zeliha, şekerler yedi, aşktan bir başka çeşit afyon yuttu. O güzel, Yusuf'tan Yakup'un aldığı gıdadan başka türlü bir gıda aldı. Çeşit çeşit şerbetler, fakat testi bir. Bu suretle de gayb âlemine ait hiçbir şüpheden kalmaz ya” (M,5/3300-3304. “Yusuf, kardeşinin gözünde canavar gibiydi, fakat yine o Yusuf, Yakup'un gözüne huri gibi geliyordu”. (M,2/609) “Yusuf'un güzelliğini kardeşlerinin gözleri görmedi. Fakat Yakup'un gözünden gizli kalmadı ki” (M,5/3933).

Arayış Ve Yusuf

Mevlâna, bireyin hakikat başta olmak üzere, rızık da dâhil olacak şekilde, istedikleri şeye ulaşmak için arayış içinde bulunmalarını söylemlerinde sürekli gündeme getirir. Mevlâna arayış imgesini görünür kılmak için, Yusuf ve hikâyesindeki imgelerden yararlanır. Arayış, öncelikle yitik bir nesne özelinde düşünülebilir. Ancak her türden aramak, hayali de olsa kişinin ermek istediği hedefleri için öncül bir koşuldur. Aramak ve bulmak; Yusuf'un Mısır'da aranıp bulunması metaforuyla aktarılır. Aşağıdaki ifadelerde, Yusuf'un kokusunun her yerde aranması metaforuyla, hakikat olan Tanrı'nın her yerde aranması için çaba gösterilmesine vurgu yapılmıştır:

“İki elini de aramadan çekme. Arama, yolda en iyi bir kılavuzdur. Topal olsan, sakat olsan bile, uyuklar gibi halde, hatta edepsizce de olsa ona doğru kımıldan, onu ara... Yakup, oğullarına “Yusuf'un kokusunu haddinden fazla arayın” dedi. Siz de her duygunuzu istidatlı bir hâle getirin de her yanda adamakıllı onu araştırın. Dört yana kulak verip onu araştırın! Nereden bir güzel koku alırsan koklayın. Ne taraftan o aşınanın kokusunu alırsanız o tarafa yürüyün” (M,3/979-988)

İnsanın Beden Dünyasından Çıkması: Yusuf'un Kuyudan Çıkışı

Mevlâna, mesnevide ve divanında, olgunlaşma yolundaki bireyi Yusuf imgesiyle sunmuştur. Kişinin düştüğü dünya çukuru, Yusuf'un kuyuya düşüşüyle eşleştirilir. Yine Yusuf'un düştüğü kuyu, başka âlemlere açılan bir kapı gibidir.

“Ey Yusuf, ip sarktı, iki elinle yapış. İpten gafil olma, vakit geçiyor. Tanrıya hamdolsun ki bu ipi sarkıttılar, fazıl ve rahmeti birbirine kattılar. Bu ipe yapış da yeni bir can âlemi apaşık, fakat görünmez bir âlem göresin”. (M,2/1277-1280)

Hakikate Tutunmak: Kova ve İp

Mevlâna hakikati ve tüm varlığın bağlı bulunduğu gücü aktarabilmek için örneklemelerde ve simgesel bir dil kullandığını belirtmektedir. O hakikate tutunmak için, kova ve ip sembollerinin bile ilahi hakikati aktarmada yetersiz kaldığını dile getirmektedir. Ancak buna rağmen, bu kavramları tanımlama ve açıklama yapabilme adına Yusuf kavram alanındaki kavramlar olan kova ve ip sembollerini metaforik söylemle kullanır. Ona göre, kova ve ip; ilahi hakikatin bir tecellisi ve bireyi hakikate götüren unsurlardandır. Bir mürşit olabileceği gibi, herhangi bir iz ve işaret de ip olarak değerlendirilebilir.

“İnsan bu altı köşeli kuyudan çıkmadıkça kuyudaki Yusuf, nasıl olur da dışarı çıkar? Direksiz, dayaksız gök kubbenin üstüne biri gelir; cismi de kova gibi kuyunun içindekine bir çare bulur. Yusuf'lar onun kovasına el atmışlardır. Bu surede kuyudan kurtulmuşlar, Mısır'a padişah olmuşlardır. Başka kovalar kuyudan ancak su çekmek içindir. Hâlbuki onun kovası, suya aldırış bile etmez, kuyudakini arar. Kovalar, gıda için suda dalgıçlık ederler. Onun kovasıysa hem gıdadır, hem de balığın canına hayattır. Kovalar, yüce gök kubbeye bağlıdır. Onun kovasıyla Tanrı'nın güçlü kuvvetli iki parmağı arasındadır. Kova nedir, ip nedir, gök ne? Bu örnek: pek sudan bir örnektir ey ulu er! Fakat nerden sağlam bir örnek bulayım? Onun eşi ne gelir, ne de gelmiştir.” (M,6/4570-4577)

Hakikat Arayışı ve Hakikat Beklentisi: Yusuf'un Gömleği

Kişiler, kimi zaman yaşamlarında yanlışlıklara dalabilir, hata yapabilirler. Farklı sebepleri olmakla birlikte, hakikat arayışı ve beklentisi, kişinin hakiki bir bakış açısını kazanmasına neden olabilir. Gerçekliğin aranması, gerçek olanlar iz ve alametler barındıran öğelerin aranıp beklenmesi hususu, Mevlâna tarafından Yusuf'un gömleği sembolü ile verilmiştir. Aşağıdaki söylemlerde, Yusuf'un gömleğinin kokusu sonucu Yakup'un gözlerine kavuştuğu ve hakikatin tecelli ettiğinin aktarılması, gerçek hayatta olgunlaşma yolundaki bireyin de hakikati arzulaması ve hakikatten koku taşıyan öğelerin işaret bağlamında değerlendirilmesi belki de bu kokunun takip edilmesi dile getirilir:

“Bu sürçme, gözünün iyi görmeyişindendir... Kör gibi inişi yokuşu göremiyorsun. Yusuf'un gömleğinin kokusunu kendine senet yap... Çünkü onun kokusu gözleri aydın eder! O gizli suretle o alındaki nur, peygamberlerin gözlerini uzakları görür bir hale getirmiştir. O yüzün nuru, insanı ateşten kurtarır...”
(M,4/3220-3224)

Hakikatin Ortaya Çıkmasında Yusuf İmgesi

Mesnevîde, hakikat bilgisinin er geç ortaya çıkacağı, kişilerin geleceklerinin; yaşadıkları an ortaya çıkmasa da ilerleyen süreçte gerçekleşebileceğinin simge değeri olarak Yusuf'un kullanıldığı görülür. Kişilerin gerçeklikten ayrılmamaları, hep arayışta olmalarının da önerildiği aşağıdaki söylemlerde, iyi kişilerin yaşamlarının sonunda, iyilikle karşılaşacaklarına vurgu yapılır. Bireysel gelişim olarak, bir birey; karşılaştığını düşündüğü kimi olumsuzlukların gelecekteki iyi unsurların bir habercisi olduğu da aynı şekilde vurgulanır:

“Yirmi yıl sonra neler olacak o iyi huylu bütün bunları bilir. Hatta o takva sahibi yalnız kendi halini görmez... Batıdakilerin halini de görür, doğudakilerin halini de! Nur, onun gözünde, gönlünde yurt tutar... Neden mi dedin? Vatan sevgisi yüzünden! Hani Yusuf gibi... O da ayın, güneşin kendisine secde ettiğini önce rüyasında gördü. On yıl önce hatta daha önce gördükleri Yusuf'un başına geldi”.
(M,4/3395-3399)

Mevlâna, Yusuf'un gördüğü rüyayı, başka hakikatleri ortaya çıkaran durumların bir işareti olarak da simge değer düzleminde işler. Yorulmadan rızka ulaşması hususunda sürekli dua edip rüyasında buna ulaşacağı bilgisini alan birinin evine gelen öküzü rızkı olarak anlaması, kesmesi ve olayın mahkemelik olması ekseninde anlatılan bir hikâyede, rüyanın birçok gerçeği ortaya çıkaracağının vurgusunun yapıldığı anlatımlarda, Yusuf'un gördüğü rüyaya da atıf yapılır. Yusuf'un rüyasının kardeşlerinin durumunu ihanetleri, kıskançlığını ortaya çıkarması olayı, başka hakikatlerin ortaya çıkmasının imgesel bir benzetmesi olarak düşünülmüştür.

“Davud peygamber zamanında çalışmadan, eziyet çekmeden helâl rızık elde etmek isteyen kişi ve duasının kabul olması” (M,3/2305-2500) bölümünde, Davut peygambere intikal eden olay sonrasında öküzün sahibinin rüyayı gören kişinin, atasını öldürdüğü tüm malın asıl sahibinin öküzü kesip yiyen kişi olduğu öğrenilir. Çok uzun olan bu hikâyeye göre hazır rızık isteyen kişinin, herkesin kendisini bu davranışından kınamasına rağmen günü geldiğinde kınayıcıların sözlerini yüzlerine vuracağı günü beklediği ve bu konuda Allah'a dayandığı vurgusu görülür. Hikâyede, çalışmadan emek sarf etmeden bir rızık geldiği yönünde zahiri bir bilgi bulunmakla birlikte, Mevlâna'nın asıl amacının, hakikatlerin günü geldiğinde ortaya çıkacağının simgesel bir aktarımı olduğu görülmektedir.

Hakikat Yolcusunun Çekeceği Zahmetler

Mevlâna, kuzgun ve doğan kuşu hikâyesi meseli ile Bilal'in Mekkelilerce işkenceye uğramasını metaforik bir dille anlatır. Bu örnekleri verirken dünyaya dalmış yaşamlar ile hakikatin peşinde olan daha güzeli arayanların bir karşılaşması şeklinde kurgu plânlar. Dünyaya dalanların kuzgunlar ve baykuşlar gibi olduğu vurgulanırken, doğan kuşunun tek suçunun doğan kuşu olması ve dünyadaki geçiciliğe aldananları uyarmasıdır. Bu yönüyle doğan kuşu ve Bilal'in ortak yönleri vurgulanır. Ancak Mevlâna bu söylemlerinde Yusuf imgesini de kullanır. Yusuf'un tek suçu güzel olmasıdır. Kardeşleri

ise dünyaya aldanmış ve geçici dünyayı hakikat sanmaktadır. Hikâyedeki her bir sembol bu açıklamalar ekseninde okunduğunda doğan kuşunun Yusuf gibi yüceler yücesi bir makama kavuşma emeli ile yanlış ve hatalı olanların affı ve uyarılması göze çarpar. Bu metaforik anlatımda, hakikat yolcusu olan bireylerin, dünyaya aldanmış kişiler tarafından gereksiz bir haksızlığa, yolundan vazgeçirmeye, azarlamaya hatta alaya alınmalarının olabileceği bunun da bir imtihan olduğu vurgulanmıştır:

“Padişahın doğanyken o kuzgunlardan zahmetlere uğramada. O ağır define, pislik içine gömülmüş. Baykuşlar, doğana sitem etmedeler. Suçsuz olduğu halde kanatlarını yolmadalar. Suçu ancak doğan oluşu. Yusuf’un güzellikten başka ne suçu var ki? Baykuşun yeri yurdu yıkık yerlerdir. Onun için doğana kâfirce kızmadalar. (M,6/955-964).

Benlikten Sıyrılma: Yusuf’un Aynası

Mesnevîde geçen “Padişahların ârif sûfilere karşılıklarına oturtması” meseli ve ardından gelen “Bir konuğun Yusufî Sıddık’a gelmesi, Yusuf’un ondan bir armağan istemesi” (M,1, 3170-3192) metaforik anlatımı ve sonrasındaki metaforik hikâyede, (M,1,3193-3205)“ayna” imgesi üzerinde durulur. Yusuf’un ayna ile olan iletişimi ve ayna imgesi ile bireylerin hakikat iletişimine atf yapılır. Varlık ve yokluk tartışması, zıtlık ile varlığı bilinebilme unsurunun açıklanması için Yusuf’a ait bir hikâyeye yer verilir. Mevlâna’daki ayna imgesi, divanındaki şiirlerde de geçer. Meselde anlatılanlara göre padişahlar, ârif olan sâfîleri karşılıklarına oturturlar, çünkü onlar can aynası, hatta daha da ötesidirler. Mevlâna’nın ifadeleri kısaca şöyledir:

“Sûfilere karşılıklarında yer verirlerdi. Zira onlar, can aynasıdır, hattâ aynadan da iyidirler. Gönül aynasının fikir suretleri kabul etmesi o aynada bu görülmemiş suretlerin görünmesi için kalplerini zikirle, fikirle cilâlamışlardır. Yaratılış sulbünden temiz ve güzel doğan kişinin önüne ayna koymak gerektir. Güzel yüz aynaya âşıktır. Güzel yüz, aynaya âşık olduğu gibi cana cilâ, kalplere de temizlik verir. (M,1,3150-3155)

Güzellik Ve Olgunluğun Timsali Olarak Yusuf

Mevlâna, Yusuf metaforu ve benzerlik ilişkisi olarak Yusuf’u örnek bir olay göstermenin yanında kimi kullanımlarda, Yusuf’u olgunluğun zirvesi olarak tasvir eder. Bireyin gün gelir Yusuf gibi güzel bir karaktere sahip olabileceği üzerinde durulur. İfadelerdeki “kurt” bu bağlamda önemli bir simgedir. Zira Yusuf’un kardeşlerinin gözünde Yusuf bir kurt gibidir. Onlar Yusuf’u kendi birliklerini dağıtacak bir kurt gibi görmüşlerdir. İnsanlar kimi zaman kurtluk dönemi yaşayabilir, ama esasında ya da gelecekte o kişi bir Yusuf’a da dönüşebilir. Bu kişinin kendindeki bilgeliğin farkına varması ve olgunlaşma yoluna girmesi ile alakalıdır:

“İnsan da bir an olur, kurtluk zuhur eder, bir an olur, ay gibi Yusuf yüzlü bir güzel haline gelir” (M,2/1420).

Olgun Bireyin Sembolü Yusuf

Bir kişinin aldığı bir feyiz ya da bilgi sonucu, gelebileceği yer, ulaşabileceği maddi ve manevi seviye Yusuf imgesiyle sunulur. Yusuf olgunlukta o kadar yücedir ki, erginlenen birey, onun simge değeri ile sunulur. Aşağıda, Muhammed Peygamber’in yanına gelen Habeşli bir kölenin peygamber yanındaki durumu, ondan feyizlenmesi, Yusuf’a benzerlik ile sunulmuştu vardır:

“Şaşırıp kalacak zaman değil. Asıl şaşılacak şey daha ileride. Şimdi öyle durma; davranıver bakalım, çevik bir halde yola düş! “Mübarek eliyle kölenin yüzünü sıvazladı, onu kutlu bir hale getirdi. O kölenin, o Habeş oğlunun yüzü bembeyaz oldu; gecesi, ayın on dördü gibi aydınlandı, gündüz gibi nurlandı! Güzellikte, işvede bir Yusuf kesildi. Peygamber ona “Hadi şimdi git de hali anlat” dedi”. (M,3/3170-3175)

Güzelliğin Ölçütü Olarak Yusuf

Meryem'in kendisine müjde getirdiğini dile getiren kişi tanıtılırken, Yusuf'tan daha güzel olacak şekilde anlatıldığı görülür. Yusuf bir tür kıyas imgesi olarak karşımıza çıkar:

“Gördüğü adam öyle dilberdi ki Yusuf bile görse Yusuf’u gören kadınlar gibi şaşırıp kalır, ellerini doğrardı. Gönülden baş gösterip çıkan bir hayal gibi o gül yüzlü, Meryem’in önünde topraktan bitivermişti.” (M,3/3705-3706)

Sevgili ile Birliktelikte Kuyu

Kişinin sevdiğinin yanında olması ve bu mekânın önemi hususunda Mevlâna'nın metaforik bir dil benimsediği görülür. Hakikat ve hakikate götüren öge neresi ise orası kişi için bir cennet olmalıdır. Birey, bu mekândan şikâyet etmez, çünkü o mekân hakikatin yeri ya da hakikate götüren bir aşama mekândır. Nasıl ki kuyu, esasında karanlık, dipsiz ve karmaşık bir mekân ise, orası Yusuf ile cennete dönüşmüşse, bireyler için de her mekân böyledir. Olumsuz görünmesinden ziyade, orada kiminle olduğunun önemli olduğu vurgulanır:

“Yiğidim, gurbette birçok şehirler gördün. Hangi şehir daha ziyade hoşuna gitti. Âşık, “Sevgilinin oturduğu şehir” Padişahımız, nereye yaygısını yayar, oturursa orası, iğne deliği kadar dar bile olsa bize sahra gelir. Ay gibi Yusuf neredeyse orası, kuyunun dibi bile olsa cennettir.” dedi. (M,3/ 3808-3811).

Aşk İle Birliktelik: Hakikat Ve Mecaz Arasında

Mevlâna, hakikat ve mecaz ilişkisini açıklarken, İsa'nın eşeği ile Yusuf örneklerini birlikte kullanır. İki farklı yerde, aynı hikâye çerçevesinde İsa ve Yusuf, hakikatin simgesi olarak sunulur. Mecaz ise, İsa'nın eşeği ve kardeşlerinin gözünde “kurt olarak sanılan Yusuf” tur. İsa Kudüse giderken bir sıpanın üzerindedir. Ancak bu sıra orada bulunanların gözünde bir savaş atı gibi görünür. Tüm ilgi İsa'dan çıkıp sıra üzerine yoğunlaşır. Onlar, hakikatin kendisini bırakıp gözlerine görünen hayallerin peşine düşerler. Aynı olay Yusuf imgesi açıklanarak da sunulur. Yusuf da kardeşlerinin gözünde bir kurt gibidir. Onlar, onun hakikatini öğrenmektense, kendi algılarının peşinde koşmuş ve sonunda hakikatten uzaklaşmışlardır.

“Biri Yusuf yüzlü, İsa nefesli. Öbürü bir kurt, yahut çingiraklı bir eşek” (M,2/2110)

Ölümün Güzelliği ve Yusuf Benzetmeliği; Ölümü Kurt Görmek

Yusuf ve kavram alanındaki imgeler; ölümün tarif edilmesinde de nesnel bir imge olarak görev yapmıştır. Aşağıdaki ifadelerde, ölümü arzulamak, hakikat kapısını arzulamanın simge değeri olarak sunulmuştur. Ancak, ölüm hakikati kendi içinde Yusuf'un güzelliği ile tanımlanmıştır. Ölümü Yusuf gibi, onun güzelliği ve hakikati yansıtmaya gibi gören kişi sevinir, canını bile feda eder. Ölümünden uzaklaşmak istemez. Sürekli onu ister. Ancak ölümü bir kurt gibi görenler, yoldan sapar ve ondan korkar:

“...Ölümü, bir Yusuf gören, canını feda eder, kurt olarak görense yolunu sapıtır! Oğul, herkesin ölümü, kendi rengindedir. Düşmana düşmandır, dosta dost!” (M,3/3435-3439)

Hayret Makamı ve Yusuf

Hayret makamı, tasavvufta önem arz eden süreçlerin başında gelir. Kişinin hakikati/gerçeği görmesi ve onunla yüzleşmesi esnasında, içine düştüğü şevk ve heyecan olarak tanımlanabilir. Bu hakikatin güzelliği, gücü ve erdemi şeklinde de hissedilebilir. Mevlâna, hakikatin bir imgesi olarak Yusuf'un güzelliğini kullanır. Mısırlı kadınların Yusuf'u görünce ellerini kesmeleri ve akan kanın farkında olmayışları, hayret makamı imgesinin aktarımı için metaforik bir söylemdir:

“Mısır kadınları da Yusuf’un güzelliğine daldılar, haberleri bile olmadı da, Ellerini, bileklerini paramparça ettiler. Hayrete düşen ruh, ne önü görür, ne ardı!” (M,3/1605-1606)

Olgun Ve Yüce Bireyin Toplumla Birlikteliğinde Yusuf

Mevlâna ruhbanlığın ve köşesine çekilen bireylerin davranışlarının yanlış olduğunu düşünür. Bu olguyu aktarırken, metaforik söylemde Yusuf kavram alanından Yakup imgesini kullanır. Ona göre, kişiler Yakup’un elini belki de mürşidin elini bırakmamalıdır. Nasıl ki Yusuf, Yakup’tan ayrılmışsa, kişiler de topluluktan ayrılırsa kardeşlerinin gadrine uğrar:

“Şeytan kurttur, sen de Yusuf’a benzersin. Ey temiz er, sakın Yakup’un eteğini bırakma. Kurt, çok defa, sürüden bir kuzu, yalnız başına bir yol tutup ayrıldı mı onu kapar, yer. Sünneti ve topluluğu bırakan kişi, yırtıcı hayvanlarla dopdolu olan böyle bir yerde kendi kanını dökmeyi de ne yapar?” (M,6/499-501)

Bilgisizler İle Arkadaşlık İmgeleminde Yusuf Ve Kardeşleri

Mevlâna, hakikat yolcusunu bir Yusuf gibi düşünür. Bu yolda ve olgunlaşmada, edineceği arkadaşlıklar konusunda uyarılarda bulunur. İyi bir huy ve davranış sahibi bireylerin, kurtlarla yolculuk yapmaması gerektiği önerilir. İyi bireyler Yusuf gibidir. O bilgisiz ve cahillerle olursa, Yusuf’un kurt karakterli kardeşlerinin onu yok etme plânlarına duçar kalabilir. Çünkü bilgisiz kişi kendini üstün görür, kendinden üstün olanları da yok etmeye çalışır:

“Sakin kurtla Yusuf’u yoldaş etme. Kurt kurnazlıktan gelir, tilkilenirse sakın aldanma, ondan iyilik gelmez. Bilgisiz adam bir müddet seninle gönül arkadaşlığında bulunsa bile nihayet cahillikten sana bir zahm vurur. (M,6/1420-14244).

Sonuç

Mevlâna, Yusuf kavram alanında olan imgelerin her birini hakikat arayışında olan yolcuların özelliklerini ve davranışlarını vermek için birer örnek, timsal ve simge değer olarak kullanır. Kimi zaman Şems’in göstereni olan simge değerlerden her biri, esasında hakikat yolcuların özelliğini vermek için de düşünülmüştür. Nihayetinde Şems, Mevlâna’ya göre, süreci başarıyla tamamlamış ve başkalarına bu bağlamda rehberlik yapan bir şahıstır. Aynı husus, Mevlâna için de geçerlidir. O, kendini kimi zaman Yusuf olarak tanıtırken hem Şems gibi mürşit bir hem de bu yola yeni girmiş ve nefsiyle mücadele eden bir mürit bir bireydir. Her durumda, Yusuf kavram alanındaki her bir öge, olgunlaştırıcı bir görev üstlenen bir simge değerdir.

Yusuf’un kardeşleri kimi zaman nefsin görüntüsüdür. Kimi zaman da kurt nesnesi ile özdeşleşerek, bireyi yok etmek isteyen bir canavardır. Kendileri kurt olmakla birlikte, Yusuf’u kurt olarak düşünenlerin algı eksikliği ve bakış açılarındaki problem Mevlâna tarafından dile getirilir.

Yusuf kimi zaman hakikattir kimi zaman da hakikatin gösterenidir. Onun göstereni kokudur, kokunun göstereni gömlektir. Gömlek Yusuf’un gösterenidir. Gömlek ve koku hakikatin bir işareti ve gösterenidir. Yusuf ve hakikat, Mevlâna’da birbirinin yerine kullanılan bir mecaz/metafor halini almıştır. Yusuf kavram alanının önemli öğelerinden olan gömlek ve koku, hakikate götüren, hakikate çağıran, hakikatten bir iz ve eser taşıyan göndergenin bir gösterenidir. Kimi zaman Yusuf adı anılarak koku ve gömlek hissettirilir. Mevlâna, çoğu zaman mürşidi koku ve gömlek sahibi olarak da değerlendirmiştir.

Kova, halat ve su, Yusuf kavram alanının önemli kavramlarındandır. Bunların Yusuf ile ilişkisi kuyu ile alakalıdır. Yusuf, kuyudadır, hakikat bir ip olur. Birey Yusuf olur, hakikat ipi Yusuf’u kurtarır. Yusuf kuyudadır, birey Yusuf gibi bir hakikatin yanına gitmek ister. Yusuf suya simge değer olur. Onun çıkması lazımdır, çevreye faydalı olmak zorundadır. Yusuf kuyudadır, çünkü dışlanmıştır. Onun çık(arıl)ması lazımdır.

Züleyha hem bir kadının hem de yaşlanmanın simge değeridir. Yusuf hakikattir, onu gençleştirir. Ona yaşlandıran da Yusuf, gençleştiren de Yusuf'tur. Züleyha kimi zaman nefis, kimi zaman erdemli olma yoluna giren bireydir. Bu birey, nefis ve beden kuyusundan kurtulan ama yine nefis ve beden zindanına giren Yusuf olur. Ama hakikatin yansıtıcısı olunca nefsin esaretinden kurtulmuş olur. Bu da onun artık mürşit ve rehber olduğuna simge değer olur. Hakikat yolundaki birey, nefisini bir yere bırakmalı, nefis bedeninden/kuyusundan ve zindanından çıkmalıdır.

Son tahlilde, Yusuf'un yaşamı, hakikat arayışı için, olgun insan olma yolculuğuna çıkan bireyin hayatının metaforik bir yansımasıdır.

References

Aktulum, Kubilay (2021). *İmgelem Çözümlemesine Giriş*, İstanbul, Çizgi Kitabevi.

Golkarian, G. (2024). Traces of theosophical approach in Jalal'ud-Din Muhammad Rumi. Amazonia Investiga, 13 (74), PP. 62-71. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.74.02.5>

Golkarian, G. (2018). Divine Love in Rumi Lore and Mysticism. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, No. 1 (1). PP. 416-423. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2018.177230>

İçli, Ahmet (2023). Klâsik Türk Şiirinde Ehlibeýt Kavram (Sözlüksel) Alanı ve Ehlibeýt İmgesinin Görüntü Seviyeleri, Klâsik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt (içinde), Ed. Necmiye Özbek Arslan, Fazile Eren Kaya, Çanakkale, Paradigma Akademi.

Kırlangıç, Hicabi, (2014). Divan-ı Kebir'de Yusuf İmgesi, (Tarihi Süreçte Mevlâna ve Eserleri 9-10 Aralık 2011) *Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*: 9 Bildiriler Serisi, s. 103-119.

Mevlânâ Celaleddin Rumî, *Mesnevi-i Şerif, C.1-6* (Çev. Veled Çelebi İzbudak).

Mevlâna, Celaleddin Muhammed, (1987). *Mesnevi*, 9. Baskı, Amir Kabir Yayınları, Tahran

Schimmel Annemarie (2007). "Yusuf in Mawlana Rumi's Poetry = Mevlâna'nın Şiirinde Hz. Yusuf". (Çev. Ahmet Turan Yüksel) *İstem* Yıl 5, S. 10. S. 255-269.

Yıldırım, Ali (2025). Mevlânâ'nın Eserlerinde Susmak ve Dinlemek Üzerine. *The Scientific Mysticism and Literature Journal*, No. 1, Vol.1 Winter 2025 (Special Issue) PP. 41-47.